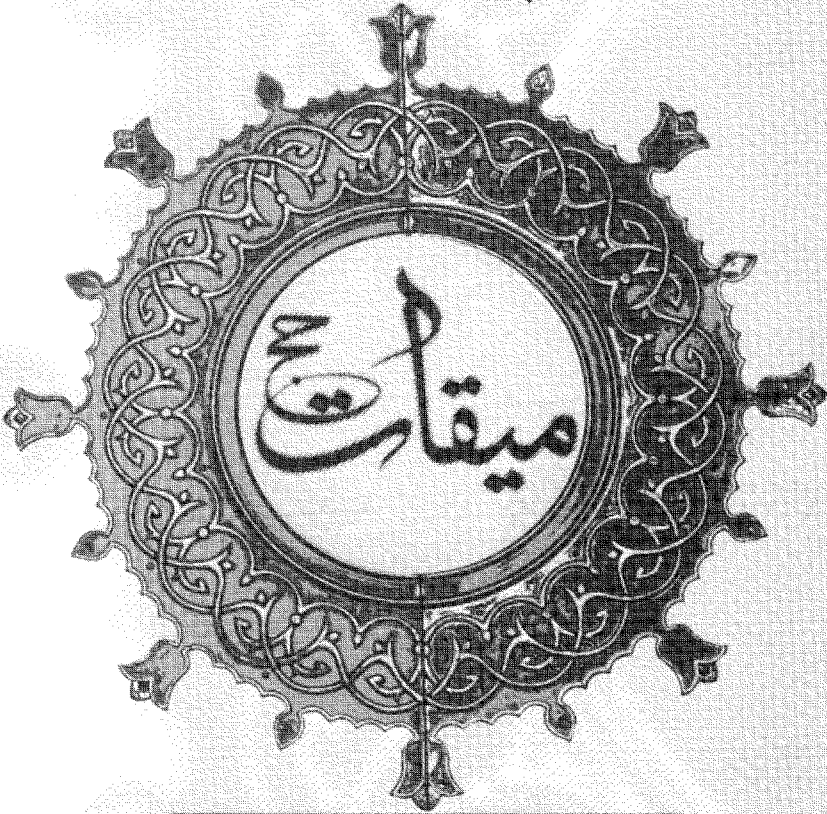

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مصلحتنامه فرہنگی اجتماعی سیاسی تاریخی

میقات

صاحب امتیاز:

حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت
مدیر مسؤول: سید علی قاضی عسکر

هیأت تحریریه حضرات آقایان:

- جعفریان، رسول
- عابدی، احمد
- قاضی عسکر، سید علی
- محدثی، جواد
- مختاری، رضا
- معراجی، محمد مهدی
- ورعی، سید جواد
- ورسه ای، علی
- هدایت پناه، محمد رضا

مدیر اجرایی و ویراستار: علی ورسه ای
صفحه آرایی و گرافیک: محمد امین محمدلو
حروفچینی: مرکز تحقیقات حج
لینوگرافی و چاپ: مشعر

نشانی: قم/ خیابان سمنه/ بین کوچه ۲۶ و ۲۸/ پژوهشکده حج و زیارت تلفن: ۰۸۰۰-۷۴۱۵۵ فکس: ۷۴۲۱۵۵
آدرس اینترنتی: www.hajj.ir آدرس پست الکترونیکی: Miqat.haj@gmail.com

یادآوری:

مسئولیت آراء و نظریات به عهده نویسندگان است. // میقات، در ویرایش مطالب آزاد است. // مقالات رسیده، بازگردانده نخواهد شد.

فهرست

اسرار و معارف حج

اسرار ماه ذی الحجه (در نگاه عارفانه میرزا جواد ملکی تبریزی) / حسن گیوه چی مفرد ... ۶
آداب سفر در دایرة المعارف فقه شیعیه (جواهر الکلام) / ولی الله ملکوتی فر ... ۱۹

فقه حج

موضوع شناسی احکام فقهی / محمد حسین فلاح زاده ... ۵۰

تاریخ و رجال

خفتگان در بقیع (۹) / علی اکبر نوایی ... ۷۲

گفت و گو

نخستین گفت و گوی صمیمانه میقات حج با
نماینده محترم ولی فقیه در امور حج و زیارت / ... ۹۰

خطرات

سفرنامه مکه و فرنگ
مروری بر سفرنامه ناصر السلطنه در سال ۱۳۱۷ ق / رسول جعفریان ... ۱۱۰

از نگاهی دیگر

روانشناسی و کاربردهای آن در حج / محمد حسین شریفی نیا ... ۱۵۰

اخبار و گزارش ها

خبرهایی از حج، عربستان و ... ۱۷۴

قال الصادق:

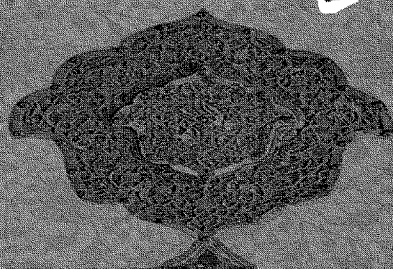
مَنْ حَجَّ يُرِيدُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ
لَا يُرِيدُ بِهِ رِيَاءً وَلَا سُمْعَةً غُفِرَ اللَّهُ لَهُ الْبُيُوتُ

کسی که حج انجام دهد و خدا را اراده کند و قصد ریا و شهرت طلبی نداشته باشد

قطعاً خداوند او را خواهد بخشید.

اسرار و معارف

اسرار ماه ذی الحجّه

در نگاه عارفانه میرزا جواد ملکی تبریزی

■ حسن گیوه‌چی مفرد

چکیده

در قسمت نخست این نوشتار، به بیان پاره‌ای از فضایل ماه ذی حجّه الحرام، از نگاه مرحوم میرزا جواد ملکی تبریزی رحمته‌الله علیه پرداختیم و با تبیین آنچه این عارف واصل الی الله رسیده و بیان داشته، به شوق مشتاقان افزودیم.

در این قسمت نیز ادامه آن را از کتاب شریف و نورانی «المراقبات» پی گرفته و به صورت گذرا به پایان برده‌ایم، بر علاقه‌مندان است که برای بهره‌مندی بیشتر، نگاهی هم به متن کتاب داشته باشند.

مِيقَاتُ

شماره ۵۵ بهار ۱۳۹۰

۶

در بخش نخست این نوشته، از کتاب گرانسنگ و کم نظیر «المراقبات» به بیان آداب ورود به ماه پر برکت ذی الحجّه پرداختیم و برخی از برداشت‌های عارفانه عالم جلیل القدر و واصل سالک، حضرت آیت الله میرزا جواد ملکی تبریزی را بیان داشتیم و اکنون در این قسمت، روحانیان ارجمند و زائران کوی دوست را، به توجه عرفانی این عالم عامل به روزها و ایام ماه ذی الحجّه و آداب باطنی و معنوی آن جلب می‌کنیم. امید است گوشه‌ای از دریای ناپیدا کرانه عرفان و معنویت این ماه پر ارج و گران بها نصیب ما گردد!

شب و روز عرفه

در عظمت و بزرگی شب عرفه کافی است بدانیم هر دعای خیری در آن شب به اجابت می‌رسد و هر کس آن شب را به طاعت خداوند بزرگ بگذراند، اجر صد و هفتاد سال نصیب او می‌گردد! شب عرفه، شب دعا و اجابت است و مناجات با خداوند بزرگ و نیز دعاهایی در آن شب وارد شده است که محتوای آن‌ها نشان از عظمت آن شب دارد. به عنوان نمونه دعای معروف شب عرفه که با جمله «اللَّهُمَّ يَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى» آغاز می‌شود و به تعبیر مؤلف ارجمند کتاب «المراقبات»:

«این مناجات برخوردار از مضامین فاخر و ارزشمندی است که به جان خودم سوگند، هر کس اهل آن باشد، در آن، علوم و معارفی را می‌بیند که سزاوار است عمری را در راه کسب و تحصیل آن‌ها صرف کند. شایسته است انسان با روحی زنده و دلی آگاه، آن‌ها را بخواند نه با جانی مرده و بی حال، و تفکر کند در اسماء و صفات و افعال خداوند که در این مناجات به آن‌ها پرداخته شده است.

اگر اندکی از حقایق این مناجات برای تو کشف گردد و شرح صدری پیدا کنی برای فهم برخی از مرادات گوینده آن، هر آینه این ادعای مرا تصدیق خواهی کرد.»^۲

سپس نویسنده محترم به برخی از خصوصیات اسماء الهی در این مناجات و شرح مضامین آن می‌پردازد و توجه می‌دهد که به اسرار اسماء الهی دقت شود که در این مناجات و سایر مناجات‌ها و دعاها، ائمه آمده است.

از آداب دیگری که در این شب وارد شده، تسیحات ده گانه پیامبر خدا ﷺ است که دست یابی به حاجات عظیم را در پی خواهد داشت. زیارت حضرت ابا عبدالله الحسین ﷺ نیز در این شب، از جایگاه بلندی برخوردار است.

مرحوم میرزا جواد ملکی تبریزی معتقد است: اگر در روز عرفه، توان بر حضور در صحرای عرفات یا کربلا به وجود آید، شایسته است فقط به دعا و مناجات صرف شود؛ زیرا این روز تنها برای دعا نهاده شده و مراقبت بر آن، بسیار با اهمیت است تا آنجا که اگر روزه گرفتن در این روز مانع دعا باشد، ترک شود با این که ثواب و اجر هفتاد سال را دارد.

در ادامه مرحوم تبریزی، به این نکته می پردازند که حضور در عرفات که طبیعی است به جهت ایام حج است و لکن حضور در کربلا و فضیلت آن به خاطر روایات فراوانی است که در این باره وجود دارد و اهل اطلاع با آن سر و کار دارد و ما تنها در اینجا به یادآوری یک روایت اکتفا می کنیم: شیخ صدوق از قول امام صادق ﷺ نقل می کند:

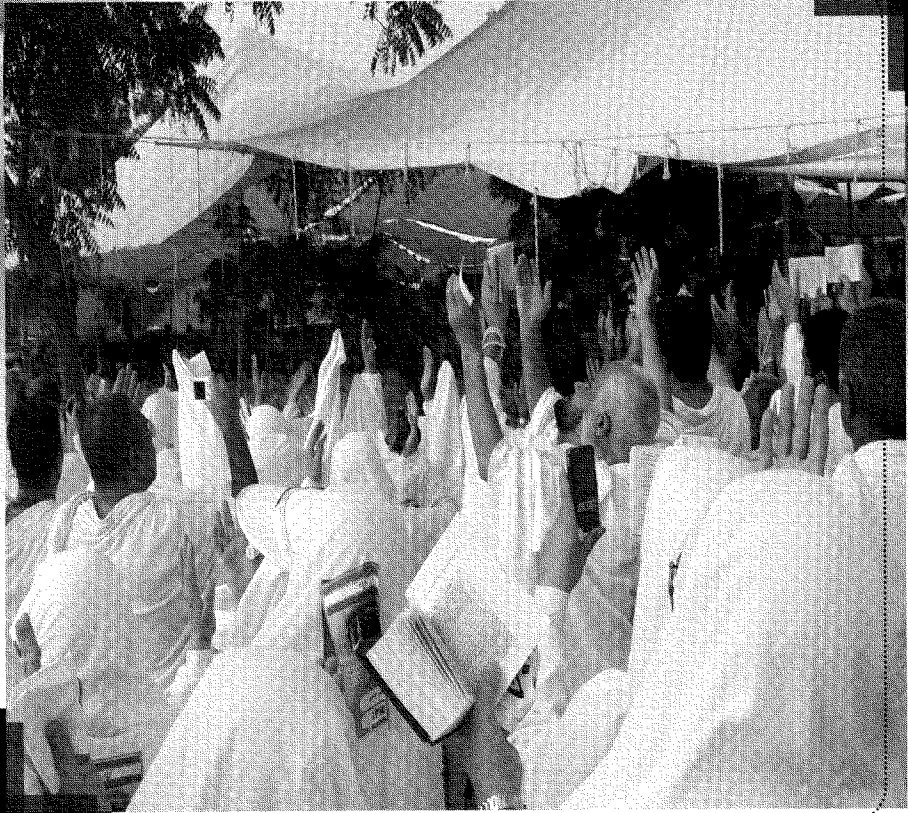
«قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَتَجَلَّى لِرُؤُوفِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ ﷺ قَبْلَ أَهْلِ عَرَفَاتٍ وَيَقْضِي حَوَائِجَهُمْ وَيَغْفِرُ ذُنُوبَهُمْ وَيُسْمِعُهُمْ فِي مَسْأَلِهِمْ ثُمَّ يَأْتِي أَهْلَ عَرَفَاتٍ فَيَفْعَلُ ذَلِكَ بِهِمْ»^۴

«حضرت صادق ﷺ فرمود: خداوند تبارک و تعالی در روز عرفه، ابتدا برای زوار امام حسین ﷺ متجلی شده، حوائج و خواسته های آنان را برآورده می سازد و گناهان آنان را می بخشد و در درخواستهایشان با آنان همراهی می کند، سپس به اهل عرفات می پردازد و چنان می کند که برای زوار امام حسین ﷺ انجام داده است.»

از آنجا که مؤلف محترم، بعد از نقل چند روایت در فضیلت زیارت امام حسین ﷺ در روز عرفه، به ویژگی های معنوی و آداب روحانی این زیارت و نیز تأثیرات آن می پردازد و از سودمندی اش برای زائران حریم کبریایی آن می نویسد، علاقه مندان را به این بخش از کتاب ارجاع می دهیم تا آنگونه که سزاوار است، بدان توجه کنند و زائران عارف روز عرفه امام حسین ﷺ را تنبّه و آگاهی دهند.

به مناسبت شب و روز عرفه و استجاب دعا در آن، جناب میرزا جواد ملکی، نکات سرنوشت ساز و تنبّه آفرینی را درباره دعا مطرح می کنند که ما در این جا تنها به یاد کرد عناوین آن ها می پردازیم:

۱. گشایش درهای دعا، کرامتی از جانب خداوند،
۲. دعا باب گسترده و فراخی در برابر همه ابواب سعادت انسان،
۳. نزدیک ترین و آسان ترین راه رسیدن به ابواب دیگر،

۴. دعا راهی برای رسیدن به خواسته‌های کلی و جزئی، دنیوی و اخروی و همهٔ آرزوها،

۵. دعا آقائوسی است بی حد و پایان،

۶. دعا سبک‌بارترین راه، برای رسیدن به مطلوب.^۵

ایشان سپس شرایطی را برای رسیدن به دعای مطلوب و جایگاه واقعی دعا آورده‌اند که بیان آن‌ها خالی از لطف و فایده نیست؛ زیرا دربارهٔ استجاب دعاها، تا زمانی که شرایط آن مهیا نباشد، به نتیجهٔ مطلوب نخواهد رسید و گاه موجب ناامیدی دعا کننده می‌شود. در حالی که اگر شرایط آن را فراهم نماید زودتر و بهتر به خواسته‌های خود خواهد رسید.

شرایط دعا:

۱. تصحیح عقاید و شناخت انسان نسبت به خدا،
۲. مهیاسازی انسان از قبیل: گریه، ختم گرفتن، حمد و ثنای الهی، درود بر پیامبر و آتش، اقرار به گناهان و... برای جلب رحمت و اسعه الهی،
۳. مشارکت دادن سایر مؤمنان در دعاها،

۴. دعا و مناجات با کلمات لطیف و مهربانانه در جهت جلب عطف و عنایت الهی،
۵. بیان دادن دعا به صلوات و جمله «مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».
۶. مهیا ساختن وضعیت معنوی و قلبی؛ مانند ایجاد حقیقت ایمان در قلب نسبت به خدا و صفات او مانند: قدرت، علم، عنایت، جود، کرم و...
۷. ایمان به اجابت دعا و تخلف ناپذیری وعده الهی،
۸. ایجاد سکینه و وقار در ظاهر و باطن،
۹. دعا همراه با نشاط و شادابی و اکتفا کردن به اندازه حال داشتن،
۱۰. توجه به خداوند، با تمام وجود در حال دعا و دور کردن آنچه غیر خداست از دل و جان،
۱۱. صداقت در تکبیر و تجلیل الهی.

در نتیجه، اگر سرور و عشق و شوق در جان خود یافتی و حلاوت و شیرینی دعا را درک کردی؛ بدان که با صداقت به پیشگاه ذات احدیت روی آوردی؛ و آنگاه است که خداوند رحمان و شاکر، به این راستی و صفای تو، توجه می کند و تو را عظیم می دارد!

مرحله دیگر دعاها روز عرفه، دعای معروف و پربار امام حسین علیه السلام است که از مضامین عالی و حقایق کم نظیر برخوردار است و انسان را از دنیای رحم و پس از آن، به دنیای بزرگ و سپس به جهان غیب می برد و وجود آدمی را سرشار از غیب و شهود جهان قرار می دهد و نیز دعای معروف امام سجاد علیه السلام در صحیفه سجاده نوره که اقیانوس ناپیدا کرانه آن، دل های مشتاقان و صل را نشاط می بخشد و همراه و همدل امام زین العابدین، حضرت سید الساجدین علیه السلام قرار می دهد.

مرحوم میرزا جواد ملکی تبریزی رحمته الله علیه، در موارد مختلفی که سخن از دعا و مناجات در این کتاب پیش آمده، یادآوری این نکته را لازم می داند و بر آن تأکید می کند که در حالات و ایام خاص و دعاها مخصوص، دیگران را فراموش نکنید، به ویژه صاحبان حق و حقوق مانند: اساتید، پدر و مادر، آباء و اجداد و سایر اقوام و بستگان و نیز بر مبالغه در دعا برای اینان پافشاری می کند.

در این باره جناب میرزا جواد ملکی رحمته الله علیه، رهنمودهای دیگری نیز بیان می کنند؛ از جمله می فرمایند: ابتدا مؤمنان را به یاد آور و از آنان نام ببر و حوایج آنان را، یک به یک بخواه، سپس به صورت عمومی حوایج عامه را بیان دار؛ بدان که تو در این باره هیچ خسارتی نمی کنی، بلکه سودمندترین تجارت ها را کرده ای؛ زیرا دیگران را بر خود مقدم داشتی و با زبان معصومان و زبان الهی، به جای اکتفا به دعا برای یک نفر، دعاها را فراوانی کردی که خود نیز قطعاً خواستار آن ها هستی.

در هر حال، مؤلف ارجمند، مباحث مربوط به دعا را با روایاتی ارزشمند همراه می سازد و بر جوانب مختلف آن تأکید می ورزد که خوانندگان گرامی را به مراجعه به این اثر گران قیمت ارجاع می دهد.^۷

عید قربان

آیت الله میرزا جواد ملکی تبریزی رحمته الله علیه، در این کتاب شریف، هرگز از هیچ مناسبتی غفلت نمی ورزد و هر کدام را به نحو شایسته و با وسواسی خاص وارد می شود و جایگاه معنوی آن را به خوبی بیان می کند و آداب و احکام سیر و سلوکی موضوع را یاد آور می شود.

وی درباره شب و روز عید قربان بدین صورت آغاز می کند: بر مراقب است که در ضمن طلب حوایج خود، از خداوند متعال طلب کند تا او را به اعمال عید قربان موفق بدارد، به ویژه به نماز عید و قبولی آن؛ و اهمیت ابتدا و انتهای روز را در نظر داشته باشد.^۱

وی آداب معنوی عید قربان را با حدیثی از امام صادق علیه السلام در اهمیت آن آغاز می کند:

«عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام عَنْ أَبِيهِ عَنِ عَلِيِّ عليه السلام قَالَ: كَانَ يُعْجِبُهُ أَنْ يُرْعَخَ نَفْسُهُ أَرْبَعَ لَيَالٍ مِنَ السَّنَةِ أَوَّلَ لَيْلَةٍ مِنْ رَجَبٍ وَ لَيْلَةَ النَّحْرِ وَ لَيْلَةَ الْفِطْرِ وَ لَيْلَةَ النَّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ»^۲

«امام صادق علیه السلام از قول پدرانشان - علیهم صلوات الله - نقل می کنند که علی علیه السلام چهار شب در سال را با بزرگی و عظمت برای خداوند فارغ البالی می نهاده که عبارت اند از: شب اول ماه رجب، شب عید قربان، شب عید فطر و شب نیمه شعبان.»

مرحوم ملکی تبریزی رحمته الله علیه در بیان این حدیث می فرماید:

ممکن است منظور حضرت از این تعبیر، احیای این چهار شب به عبادت و دعا باشد. و امیر مؤمنان در این شب ها به ذکر خدا مشغول می شدند و خود را وقف طاعت و عبادت خدا می کردند و حتی خود را به مباحات مشغول نمی داشتند، مگر با یاد و نام خدا و این اول درجه مراقبت است.^۳

سپس به سایر آداب و اعمال عید قربان می پردازند که در شب و روز آن، زیارت قبر امام حسین علیه السلام یکی از مستحبات آن است.

اما روز عید قربان همانند عید فطر، از ایامی است که خداوند همگان را فراخوانده است برای بخشش گناهان، درمان عیوب و مشکلات، رفع حوائج و خواسته ها، رسیدن به آرزوها، اعطای هدیه ها و جوایز و امان از آتش.

این چنین است که باید با اقبال به سوی پروردگار آن را غنیمت شمرد و از این فرصت عظیم بهره مند گشت و با تمام وجود در پیشگاه خداوند حاضر شد تا از جود و کرم و احسان و عطایا و هدایای او بهره تمام برد.

در ادامه آداب این روز بزرگ، مؤلف ارجمند چند نکته را یاد آور می شود:

اَوَّل: توجه به زحماتی که اولیای دین برای رساندن حقایق آن به دست ما کشیده‌اند و اکنون ما به راحتی به آن‌ها دسترسی داریم و از نعمت‌های فاخر الهی بهره‌مند می‌گردیم.

دوم: از دست ندادن فرصت به دست آمده و آماده سازی نفس برای آینده، با تمسک به ریسمان محکم ایام عید و حضور در ضیافت الله عید قربان، که جایگاه کرامت الهی است.

سوم: فراهم ساختن رضایت الهی در این روز بزرگ و رسم بندگی را به جای آوردن با خدمت به مولای کریم و دوری از غفلت و فراموشی از آن ذات بی‌همتا.

چهارم: بیداری از غفلت و روی آوری به سوی معبود غنی و بی‌نیاز، توجه به این که میهمان خدا هستی، پس او را با یادش گرامی بدار و خود را مشغول دار به آنچه او می‌پسندد. در این مطلب تعقل کن و این لطف عظیم و شرافت جلیل را غنیمت شمار.

پنجم: بدان که خداوند متعال، این امت را عزیز شمرده است و آنان را به اموری مختص کرده است، پس شکر گزار این لیاقت و کرامت الهی باش.

ششم: همراه با غسل در ساعات اولیه روز عید، به تطهیر قلب از غیر خدا پرداز و او را بزرگ دار. لباس نظیف بر تن کن و قصد نما با لباس تقوا خود را بیاری و اخلاق نیکو را جمال و زیبایی خود کنی.^{۱۱}

«بزرگترین کاری که مرحوم ملکی در این اثر مانند‌گار انجام داده است، روح بخشیدن به عبادت و دعاها و اعمال روز و ماه و سال است. وی خود را در این امور به جایی رسانده که از همه لحظه‌ها و اوراد بهره کافی برده و در تلاش است تا به دیگران نیز منتقل نماید.»

وی تنها به میان اعمال و آداب ایام خاص اکتفا نکرده و خویشتن را ملزم ساخته، آن‌ها را با روح معنویت و حیات بخشیدن به جان آدمی توأم نماید و انسان عادی را به اشتیاق در آورد و انسان مشتاق را در حد عشق بالا برد و انسان عاشق را شیدای معشوق گرداند.

تأکید این بزرگوار بر تعقل و فهمیدن در عبادات و اذکار و مناجات‌ها، بی‌شک انسان را به تأملی سرشار از عشق وای می‌دارد. او خود را در صحنه‌ای لبریز از زیبایی و نشاط قرار می‌دهد و دائماً گوشزد می‌کند: «يَا أَيُّهَا الْمَسْكِينُ، تَفَهَّمْ، اعْقَلْ، رَاقِبْ، أَنْظِرْ و...»

یادآوری دعاها و وارد در این روز؛ از جمله دعای ندبه و توجه به ولی الله اعظم، حضرت حجة بن الحسن العسکری - روحی فداه - اندوهناکی از غیبت او و دوری ما از ایشان، در طول روز عید مورد توجه است و نیز قربانی در این روز، یکی دیگر از آداب عبودیت است که خداوند از هابیل پذیرفت؛ زیرا:

«إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ»^{۱۲} و نتیجه‌ای برای هابیل و قابیل به دست آمد

و آنان را در فراز و فرود زندگی قرار داد و شهادت را نصیب هابیل کرد و شقاوت را به قابیل بخشید. برسالک است که طعامش را از گوشت قربانی قرار دهد و سهمی را نیز به فقرا و سهمی به همسایگان اختصاص دهد. در پایان روز نیز مروری بر ساعات گذشته داشته باشد و با توسل و طلب رفع نواقص آن را به پایان ببرد.^{۱۳}

عید غدیر

و اما یوم الغدیر و ما أدراک ما یوم الغدیر! جمله آغازین مرحوم ملکی دربارهٔ آداب و اعمال روز غدیر، که نشان از اهمیت جایگاه آن نزد مؤلف دارد.

روز غدیر مکمل مبعث پیامبر خدا ﷺ است و به تعبیر ایشان آخرین جزء علت تامه است. باطن و حقیقت ظاهری است که در مبعث ظهور کرد؛ زیرا آنچه از خیرات و سعادت‌ها و پیروزی که در مبعث به دست آمده، مشروط به ولایت امیر مؤمنان و سایر ائمه علیهم‌السلام است و روز غدیر، روز ظهور این ولایت است. از این رو نازل گشت: ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا﴾^{۱۴} و پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرمود:

﴿لَوْ أَنَّ الرِّيَاضَ أَقْلَامَ وَ الْبَحْرَ مِدَادَ وَ الْجَنَّ حُسَابَ وَ الْإِنْسَ كُتَابَ مَا أَحْصَا فَضَائِلَ عَلِيٍّ بِنِ ابِي طَالِبٍ علیه‌السلام﴾^{۱۵}

«اگر همهٔ باغستان‌ها قلم و دریاها مرکب و جن‌ها حسابگر و انسان‌ها نویسنده شوند، نمی‌توانند فضیلت‌های امیر مؤمنان، علی بن ابی طالب علیه‌السلام را محاسبه کنند.»

سپس نویسندهٔ ارجمند کتاب «المراقبات» به بیان فضایل و کمالات امیر مؤمنان و خاندان عصمت و طهارت می‌پردازد و به تفصیل این موضوع را، با استناد به آیات و روایات فراوانی از اهل سنت و شیعه تبیین می‌کند. جالب است که میرزا جواد ملکی تبریزی رحمته‌الله، در این بحث عقیدتی و اساسی، برای بیان دیدگاه ولایی خود، به صحیفهٔ ادریس، سخنان حضرت آدم، ابراهیم خلیل الرحمان و تورات حضرت موسی و انجیل حضرت عیسی علیهم‌السلام نیز استناد می‌کند.

آنچه به تفصیل بیشتر بدان توجه کرده، یاد کرد مطالبی است که از برخی شخصیت‌ها و کتب مشهور اهل سنت بیان شده است؛ مانند کتاب ابو سعید مسعود بن ناصر السجستانی، ابن عقده الحافظ، کتاب الخالص، کتاب النشر والطنی و... که برخی از این کتابها به تفصیل داستان حجة الوداع و روز غدیر را بیان داشته‌اند و به جزئیات آن به دقت پرداخته‌اند و مؤلف محترم از آن‌ها بهره برده و با استناد به این کتاب‌ها، حق مطلب را به خوبی ادا کرده است.

در این زمینه، خطبه معروف پیامبر ﷺ را از کتاب «النشر والطنی» از حدیفه و دیگران نقل کرده و تمام ماجرا و عکس العمل برخی افراد را به تفصیل آورده است.^{۱۶}

وی سپس ضمن برشمردن فضایل شب و روز غدیر، به بیان اعمال آن؛ از جمله دوازده رکعت نماز در شب عید غدیر و چگونگی انجام آن می‌پردازد و دعای آن شب را یادآور می‌شود.

سالک الی الله و عالم واصل مرحوم میرزا جواد ملکی رحمته، با نقل روایتی از امام رضا علیه السلام که مستند به آباء طاهرین آن حضرت شده است، خطبه امیرمؤمنان علی علیه السلام را در آن روز نقل می‌کند، که اشاره به برخی نکات این خطبه خالی از لطف نیست.

علی علیه السلام در این خطبه، مردم را به مسائل فراوانی سفارش می‌کند؛ از جمله: توسعه در زندگی، نیکی به

برادران، شکر نعمت‌های الهی، همدلی و وحدت مسلمانان، برّ و نیکی و ثمرات آن، بخشش و هدیه به برادران و خانواده، گشاده رویی و سرور، برقراری تساوی بین ضعیفان، روزه روز عید غدیر و...^{۱۷} آن مقدار که از این خطبه در این کتاب شریف نقل شده و کامل آن در کتاب‌های معتبر دیگر آمده است، نشان از توجه حضرت به همه افراد و همه مسائل جوانب خود دارد. بسیاری از سفارش‌های حضرت به روابط خانوادگی و اجتماعی بر می‌گردد و سپس به مسائل عبادی، و این نشانگر اهمیت این موضوع و تأثیر آن در روابط خانوادگی و اجتماعی است که قوام جامعه به آن‌ها است. درباره غدیر، مؤلف محترم به روایاتی استناد جسته است که ما تنها به یک روایت بسنده می‌کنیم:

«عَنْ الرَّضَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ زُفَّتْ أَرْبَعَةُ أَيَّامٍ إِلَى اللَّهِ كَمَا تُزْفُ الْعُرُوسُ إِلَى خَدْرِهِنَّ، قِيلَ: مَا هَذِهِ الْأَيَّامُ؟ قَالَ: يَوْمُ الْأَضْحَى وَ يَوْمُ الْفِطْرِ وَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَ يَوْمُ الْغَدِيرِ وَ إِنَّ يَوْمَ الْغَدِيرِ بَيْنَ الْأَضْحَى وَ الْفِطْرِ وَ الْجُمُعَةِ كَالْقَمَرِ بَيْنَ الْكَوَاكِبِ، وَ هُوَ الْيَوْمُ الَّذِي نَجَّاهُ فِيهِ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مِنَ النَّارِ...»^{۱۸}

«امام رضا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ می فرماید: روز قیامت که می شود، چهار روز بر روزهای دیگر برتری می یابد و همچون عروسی جلوه گری می کند. گفته شد: آن ها کدامند؟ فرمود: عید قربان، عید فطر، جمعه و روز غدیر. لکن روز عید غدیر بین سه روز دیگر همچون ماه منیر است بین ستارگان. آن روزی است که ابراهیم خلیل (ع) در آن روز نجات یافت. روزی است که دین خدا در آن کامل گردید؛ روز کمال، روز ناامیدی شیطان، روز قبولی اعمال، روز استغفار برای دوستان اران امیر مؤمنان و ائمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، روز کرامت الهی و عفو، روز وسعت روزی، روز نجات از آتش، روز تبسم بر چهره مؤمنین، روز زینت و زیبایی، روز نزول ملائکه و...»

مرحوم تبریزی، پس از نقل روایات، به اعمال دیگر این روز از قبیل: استحباب زیارت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و دو رکعت نماز و نیز ثواب و اجر این نماز، غسل در این روز، پوشیدن لباس های نظیف و خوش بو، مصافحه با مؤمنان و دعای مخصوص این روز اشاره می کند.^{۱۹}

تلفیق زیبا و منحصر به فرد مرحوم ملکی تبریزی و بهره مندی ایشان از ایام و خصوصیات آنها، برای بیان مسائل اخلاقی و معنوی، بسیار خیره کننده و درس آموز است.

در اینجا نیز به مناسبت روز غدیر و دیدار مؤمنان و عظمت دوستان اران حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، به سیره و روش و خصوصیات آن حضرت اشاره می کند و سفارش می نماید که اگر می خواهید سر بر آستان آن امام بزرگوار داشته باشیم باید به او اقتدا کنیم در: کرامت، شجاعت، زهد، ترس از خدا، امید، توکل، رضا، معرفت، تفکر، صبر، سخاوت، تواضع، مهربانی و همه مسائل اخلاقی.

ایشان بار دیگر تأکید می کند که سزاوار است به حکم عقل که هر مؤمنی در این روز بر تمام فضیلت های این روز بزرگ تکیه کند و بهره کامل را با عمل به خصوصیات آن حضرت ببرد.^{۲۰}

روز مباحله

یکی دیگر از روزهای با عظمت ماه ذی الحججه، روز بیست و چهارم ماه، روز مباحله است؛ زیرا در این روز با اقدام پیامبر خدا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، رقیبان و مخالفان آن حضرت زمین گیر شدند و ناچار به پرداخت جزیه

گردیدند.

در این روز بزرگ، اسلام به عزت دیگری دست یافت و پیامبر خدا ﷺ همراه با جان خود و فرزنداناش به محل مباحله رفت و دشمنان اسلام را به ذلت کشاند و منافقان را ناامید کرد. جناب میرزا جواد ملکی تبریزی رحمته الله علیه، در این بخش، به تفصیل داستان زندگی حضرت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله را از ابتدای دعوت و سپس فتح مکه و مکاتبات آن حضرت را بیان می کند و جمعی را که به حضرت می پیوندند و با بیانات و استدلال های پیامبر قانع می شوند و در نهایت، آنها که باقی می مانند و به قبول مباحله تن می دهند، مورد توجه قرار داده و برخی را نام می برد که از سران نصارا بودند و به اسلام پیوستند. آنگاه که تجلیل پیامبر را نسبت به حضرت عیسی مسیح علیه السلام و تصدیق ایشان را درباره انجیل دیدند، به سخن پیامبر صلی الله علیه و آله ایمان آوردند؛ زیرا خود از آنچه در انجیل وعده داده، آگاهی داشتند و با سخنان آن حضرت، ایمان بیشتری یافتند و تسلیم امر خداوند شدند.

سپس وی داستان مباحله و استقبال مردم را از این امر بیان می کند و به جزئیات آن اشاره می نماید. به نزول جبرئیل و دلگرمی پیامبر صلی الله علیه و آله، شکر گزاری پیامبر از این دعوت و آنچه را که در کتاب های مورد قبول اهل سنت نیز آمده است، بیان می دارد.^{۲۱} بعد از بیان واقعه عظیم مباحله و مقدمات آن و نیز نتایج ارزشمند آن برای اسلام و مسلمین، به روش خود خطاب به اهل سلوک و مراقبه می فرماید:

بر مراقب است که حرمت این روز و جایگاه آن را در اسلام و ایمان بشناسد.^{۲۲}

شرافت روز مباحله به ثبوت نبوت و ولایت است؛ زیرا این دو مبنای اسلام و ایمان اند. بر انسان منصف است که جایگاه این روز بزرگ را درک کند و کرامت و منزلت آن را پاس دارد و بداند که حرکت پیامبر در این روز، بر همه فضایل دنیوی و اخروی، برتری دارد؛ زیرا این کار اسباب هدایت بشریت را فراهم کرد و به اسلام و مسلمانان عزت و عظمت بخشید.

بر انسان فهیم و متفکر است که در این باره بیندیشد که اگر در آن روز، کفار شکست نمی خوردند، بر سر مسلمانان چه می آمد و چه فاجعه عظیمی بر سر انسانیت می بارید و آنچه به دست آمد از تلاش و فداکاری مسلمانان همه از این می رفت و رشادت ها و سختی های فراوان آنان به فنا می گرایید. پس بر انسان عاقل است که سر بر سجده شکر بساید و بر این نعمت بزرگ خدای را شاکر باشد و عذرخواهی کند از ناتوانی خود در قیام به حق و عدالت و درخواست توانمندی در قیام به حق را بنماید.

در نتیجه این تفکر و تأمل، به قدرشناسی از اولیای دین برخیزد و شکر گزار وجود آنان باشد و در نهایت، راضی به مخالفت با آنان و دستورات آنها نشود و به حکم مروّت به احکام آنان گردن نهد. بدینسان عظمت روز مباحله را در نفس خویش کامل نماید و در جهت حفظ جایگاه آن تلاش کند.^{۲۳}

سپس به اعمال روز مباحله اشاره می‌کند و آنها را برمی‌شمارد و با استناد به کلام شیخ صدوق چنین می‌گوید:

«این روز را روزه بدار به جهت شکر خدا و غسل کن و لباس نظیف بپوش و آن را خوش بو گردان. در این روز با آرامش و وقار باش و اگر می‌توانی به یکی از مزارهای شریفه برو و یا پا به صحرا بگذار و از منزل خارج شو. سپس به نماز بایست و تسبیح و حمد خدای را به جا آور. هفتاد مرتبه استغفار نما. پس از آن دست‌ها را به سوی آسمان بلند کن و دعای مباحله را بخوان.»^{۲۴}

مؤلف گران قدر، در ادامه به دعای پیامبر ﷺ در روز مباحله اشاره می‌کند و برخی از فقرات آن را توضیح می‌دهد.^{۲۵} دعای امیرالمؤمنین نیز در این روز، از دعاهای مأثور و مورد توجه است.^{۲۶}

نکته دیگری که مرحوم ملکی تبریزی به آن توجه داده، کرامت و شرافت دیگری برای این روز است؛ زیرا در این روز علی علیه السلام، انگشتری خویش را در حال رکوع صدقه داده است. سپس با اشاره به آیات ۵۴ و ۵۵ سوره مبارکه مائده، به برخی فضائل و رشادت‌های حضرت امیر علیه السلام اشاره می‌کند، که مورد اتفاق عامه و خاصه است.^{۲۷}

روز نزول سوره «هل آتی»

روز بیست و پنجم ماه ذی الحجه نیز از جایگاه بلندی برخوردار است؛ زیرا روز نزول سوره مبارکه «هل آتی» است که موجب کرامتی دیگر بر اهل بیت پیامبر ﷺ گردید. مؤلف نیز در این باره به تفصیل وارد شده و با استناد به روایات فراوان و به تعبیر ایشان مستفیضه، داستان آن را نقل می‌کند. سپس به دوستداران سفارش می‌کند که شکرانه این روز بزرگ را به جای آورند و از تمام وجوه شکر؛ مانند روزه و صلوات و غیر آن بهره ببرند و قدر آن را به خوبی بشناسند.^{۲۸}

خاتمه

در خاتمه این فصل که اختصاص به ماه ذی حجه دارد، ابتدا به روزهای بیست و ششم و بیست و هشتم و بیست و نهم اشاره می‌کند که برخی دشمنان اسلام؛ از جمله مروان حمار به هلاکت می‌رسند و سپس روز آخر ماه را با توضیح بیشتری وارد می‌شود و اعمال آن را از دور کعت نماز مخصوص و آداب

آن بیان می کند.^{۱۹}

در این جایگاه جناب میرزا جواد ملکی رحمته اللہ علیہ، استحباب این نماز را در آخر ماه ذی الحججه دلیلی بر صحت روایات خاص درباره مقام ماه ذی الحججه می گیرد و دعای این روز را که روز آخر سال قمری است، مناسب ترین راه علاج امراض و برآورده شدن حوائج می داند و چنین می فرماید:

«فاحتفظ واغتنم واشکر ربک ونبیک وإمامک بما متوا به علیک من الهدایة إلى طرق النجاة، والوصول إلى أتم السعادات، ورفیع الدرجات...»^{۲۰}

«پس حفظ کن و مغتنم بشمار و شکر گزار پروردگار و پیامبر و امامت باش، به خاطر همه نعمت هایی که در راه هدایت به راه های نجات و پیروزی و رسیدن به سعادت کمال و درجات بلند و ارزشمند به تو عنایت کرده است.»

خداوند! به ما و همه مشتاقان وصال و عاشقان دیدارت، شناخت و معرفتت را روزی فرما و توفیق رسیدن به آن ها را به ما عنایت کن و ما را در راه رسیدن به جایگاه اولیای دینت استوار بدار! آمین یا رب العالمین.

پی نوشت ها:

۱. اقبال الأعمال، سید بن طاووس، ج ۲، ص ۵۰
۲. المراقبات، ص ۲۲۸
۳. اقبال الأعمال، ج ۲، ص ۵۵-۵۶
۴. ثواب الأعمال، ص ۱۱۶؛ مصباح المتعجل، ص ۷۱۵
۵. المراقبات، ص ۲۳۱
۶. همان، ص ۲۳۱-۲۳۲
۷. همان، ص ۲۳۱-۲۳۶
۸. همان، ص ۲۳۸
۹. همان، ص ۲۳۸
۱۰. المراقبات، ص ۲۳۸
۱۱. همان، ص ۲۳۹، ۲۴۰
۱۲. سوره مائده، آیه ۲۷
۱۳. المراقبات، ص ۲۴۱-۲۴۲
۱۴. سوره مائده، آیه ۳
۱۵. بحار الانوار، ج ۳۸، ص ۱۹۷
۱۶. المراقبات، ص ۲۴۳-۲۵۴
۱۷. وسائل الشیعه، ج ۱۰، ص ۴۴۴
۱۸. اقبال الأعمال، ج ۲، ص ۲۶۰-۲۶۲
۱۹. المراقبات، ص ۲۶۰-۲۶۱
۲۰. همان، ص ۲۶۱-۲۶۲
۲۱. همان، ص ۲۶۳-۲۷۰
۲۲. همان، ص ۲۷۰
۲۳. همان، ص ۲۷۱-۲۷۲
۲۴. همان، ص ۲۷۲
۲۵. اقبال الأعمال، ج ۲، ص ۳۵۴-۳۵۹
۲۶. همان، ص ۳۵۹-۳۶۸
۲۷. المراقبات، ص ۲۷۳-۲۷۴
۲۸. همان، ص ۲۷۴-۲۷۶
۲۹. همان، ص ۲۷۷-۲۸۸
۳۰. همان، ص ۲۷۹